

ISSN 2663-9009 (Print)

ISSN 2663-9017 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК СІВЕРЩИНИ.

**СЕРІЯ: ОСВІТА. СОЦІАЛЬНІ
ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (11)

Чернігів 2023

УДК (051) [378+33+159.9]

НЗ4

DOI 10.32755/sjeducation.2023.02

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 12 від 27 жовтня 2023 р.).

НЗ4 **Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки** : науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернівці : Академія ДПтС, 2023. № 2 (11). 280 с.

У цьому випуску журналу вміщено статті, що присвячені методології підготовки персоналу Державної Кримінально-виконавчої служби України, формуванню певних компетентностей та особистісних професійно важливих якостей майбутніх офіцерів, персоналу цивільного захисту, а також проблемам становлення економіки знань в умовах повоєнної відбудови тощо. У статтях цього випуску розглянуті проблеми психологічного аналізу соціальної активності, емоційної стійкості та благополуччя особистості. Окремі статті присвячені розвитку національної економіки країни.

Видання буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК (051)[378+33+159.9]

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: Аніщенко В. О., доктор педагогічних наук, професор.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Гончаренко О. Г., доктор економічних наук, професор;

Данильченко Т. В., доктор психологічних наук, професор.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Гаркуша С. В., доктор педагогічних наук, професор (Україна);

Ключко А. О., доктор психологічних наук, доцент (Україна);

Пліско В. І., доктор педагогічних наук, професор (Україна);

Борисенко І. В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна);

Разумейко Н. С., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна);

Сіренко К. Ю., кандидат економічних наук, доцент (Україна);

Хазратова Н. В., доктор психологічних наук, доцент (Україна);

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна);

Вайнос Смальскис, доктор наук, професор, Інститут державного управління (Литовська Республіка);

Чу В. Нгуєн, доктор наук, Університет Хьюстон Даунтаун, Коледж Бізнесу (Сполучені Штати Америки);

Маурісіо Гаріта Гутьєррес, доктор наук, Університет Франціско Маррокін (Гватемала);

Чуреа Марія, доктор наук, Університет Петрошани (Румунія);

Четин Бекташ, доктор наук, професор, Університет Газіосманпаша (Туреччина);

Олександра Кузьор, хабілітований доктор гуманітарних наук, факультет організації та управління, Сілезький технічний університет (Забже, Польща);

Майкл Е. Нільсен, доктор наук, професор, завідувач кафедри психології, Університет штату Джорджія (Сполучені Штати Америки).

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Шмельова Р. І., молодший науковий співробітник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва.

ЗМІСТ

Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В., Донець І. О. Методика прикладної фізичної підготовки персоналу ДКВС України: психолого-бойовий аспект.....	9
Бондарчук В. В. До проблеми формування соціально і професійно важливих якостей фахівців цивільного захисту	26
Виноград О. В., Бартенєва Л. С. Система професійної підготовки кінологічних команд зі спеціальними собаками в ДКВС України	37
Волеваха І. Б., Степура Д. А. Психологічне здоров'я та суб'єктивне благополуччя студентсько-курсантської молоді в умовах невизначеності	52
Гончаренко О. Г. Методи оцінки персоналу і їх вплив на ефективність діяльності організаційних систем	63
Данильченко Т. В. Переживання особистісного благополуччя в умовах воєнного стану	76
Жулковський В. В. Професійно-психологічні вимоги до осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України.....	92
Калгіна І. Д. Окремі аспекти вивчення і розвитку емоційної стійкості в професійній діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.....	102
Литвин А. В., Руденко Л. А. Деякі аспекти підготовки майбутніх практичних психологів до діяльності в надзвичайних ситуаціях.....	111
Лілік О. О., Шумейко З. Є. Формування креативності здобувачів вищої освіти (на матеріалі навчального курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»)	125
Матвійчук В. П., Доменюк А. М., Дворнічена І. М. Критерії відбору службових собак для дресирування за напрямом розшукової служби.....	136
Мицька О. І., Бабич А. В. Психолого-педагогічний аспект безпечної діяльності персоналу ДКВС України.....	149
Назарко С. О. Становлення економіки знань в умовах повоєнної відбудови.....	159

УДК 378.01:159.9-051

DOI 10.32755/sjeducation.2023.02.111

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Литвин Андрій Вікторович,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри практичної психології та педагогіки,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

(79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35,

e-mail: avlytvyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7755-9780

SCOPUS-Author ID 57210312320;

Руденко Лариса Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри практичної психології та педагогіки,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

(79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35,

e-mail: lara.rudenko@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-1351-4433

SCOPUS-Author ID 57210320375

Під час воєнного стану в Україні значно зростає попит на практичних психологів, здатних працювати в умовах надзвичайних ситуацій. Це зумовило помітні якісні й кількісні зміни у психологічній освіті. Професійна підготовка практичних психологів розглядається як цілеспрямований процес формування у здобувачів внутрішньої готовності до майбутньої трудової діяльності, зокрема в надзвичайних ситуаціях, одним із важливих аспектів якої є їхнє особистісне становлення, досягнення належного рівня професійної компетентності. Розглянуто сутність проблеми підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти в сучасних умовах і з'ясовані її основні аспекти. На основі вивчення наукових джерел із цієї проблеми обґрунтовано, що для успішного виконання освітніх завдань організація професійної підготовки практичних психологів у ЗВО має будуватися з урахуванням: діяльнісного принципу опанування професії, що дає змогу оптимально структурувати навчання на основі єдності психологічної теорії і практики та забезпечує надійні засади успішного виконання всіх професійних функцій майбутніми практичними психологами. Відповідно до цього принципу відбувається особистісне зростання і професійний розвиток практичних психологів протягом усього життя і трудової діяльності. Його реалізація потребує обов'язкового додавання до їхньої професійної підготовки відповідних завдань з урахуванням положень

системного підходу щодо пізнання психічної реальності, який сприяє адекватній постановці проблем, орієнтує освітній процес на розкриття цілісного образу людини та її особистісного потенціалу. Таким чином, професійна підготовка майбутніх практичних психологів до професійної діяльності в надзвичайних ситуаціях має спрямовуватись на формування не лише належної професійної компетентності, а й на розвиток внутрішньої готовності до постійного професійного вдосконалення та активного саморозвитку особистості відповідно до запитів суспільства в сучасних реаліях.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, професійна підготовка, практичні психологи, формування особистості фахівця, діяльність у надзвичайних ситуаціях.*

SOME ASPECTS OF FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS' TRAINING FOR ACTING IN EMERGENCY SITUATIONS

Lytvyn Andrii, Doctor of Science Pedagogy,
Professor, Professor Department of Practical Psychology and Pedagogy,
Lviv State University of Life Safety
(35 Kleparivska Street, Lviv, 79007, Ukraine,
e-mail: avlytvyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7755-9780

SCOPUS-Author ID 57210320375;

Rudenko Larysa, Doctor of Science Pedagogy,
Professor, Professor Department of Practical Psychology and Pedagogy,
Lviv State University of Life Safety
(35 Kleparivska Street, Lviv, 79007, Ukraine,
e-mail: lara.rudenko@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-1351-4433

SCOPUS-Author ID 57210320375

In connection with the fact that Ukraine is in the state of war that has been going on for almost a year and a half, the issue of high-quality professional training of practical psychologists capable of working effectively in emergency situations, and who combine high professionalism, responsibility, and interpersonal skills, has become significantly acute.

The purpose of the article is to analyze the main features of the future practical psychologists' professional training for acting in emergency situations at the current stage of modernization of domestic higher education, and to suggest some pedagogical approaches that will contribute to the effective formation of professional competence of higher school students of this profile.

Methodology. *Practical psychologists' training is considered as a purposeful process of formation of students' internal readiness for future work activities, in particular in emergency situations. One of the important aspects of such a readi-*

ness is students' personal development and the achievement of the appropriate level of professional competence.

Results. *The essence of the problem of future practical psychologists' training at higher education institutions in modern conditions is considered and its main aspects are clarified. Based on the study of scientific sources on the problem, it is substantiated that in order to successfully solve educational tasks, the organization of practical psychologists' professional training at higher education institutions should be built taking into account the activity principle of mastering the profession. This principle allows structuring the process of training optimally based on the unity of psychological theory and practice and provides reliable foundations of successful performance of all professional functions by future practical psychologists. According to this principle, practical psychologists' personal growth and professional development takes place throughout their life and work. Its implementation requires the mandatory inclusion of appropriate educational tasks into their professional training, taking into account the provisions of a systematic approach to the knowledge of mental reality, which contributes to adequate problem-solving and orients the educational process to the disclosure of a holistic image of a person and their personal potential.*

Value (originality). *Thus, future practical psychologists' professional training for activities in emergency situations should be directed not only to the formation of appropriate professional competence, but also to the development of internal readiness for continuous professional improvement and active self-development of the individual in accordance with the demands of society in modern realities.*

Key words: *higher education institution; professional training; practical psychologists; formation of a specialist's personality; activities in emergency situations.*

Постановка проблеми. Визначальна роль у професійному становленні й розвитку особистості майбутніх фахівців належить закладам вищої освіти (ЗВО). Саме під час навчання здобувачі ознайомлюються зі специфічними особливостями професійної діяльності, опановують необхідні знання, набувають професійних умінь і навичок. Водночас відбувається розвиток їхньої мотивації щодо здобуття вищої професійної освіти, ціннісного ставлення до обраної спеціальності, формується цілісний образ подальшої професійної царини. Однак у нинішніх умовах вища освіта ставить мету не лише забезпечити майбутніх фахівців високим рівнем професійної компетентності, а й розвинути їхній світогляд, загальну і професійну культуру, здатність до самоосвіти й неперервного особистісного самовдосконалення, сформувати гуманістичні цін-

ності, що є основою професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

Професія практичного психолога нині надзвичайно затребувана в Україні, особливо зважаючи на воєнний стан, який триває вже майже півтора року. У зв'язку з цим суттєво загострилося питання якісної професійної підготовки практичних психологів, здатних ефективно працювати в умовах надзвичайних ситуацій, поєднувати високий професіоналізм з відповідальністю, навичками продуктивної міжособистісної взаємодії в екстремальних обставинах. У вітчизняній вищій освіті нині діє багаторівнева система підготовки практичних психологів, відповідно до якої перший рівень передбачає здобуття ступеня бакалавра та забезпечує загальну психологічну теоретичну і практичну підготовку, а другий, магістерський рівень, більше уваги приділяє науково-психологічним дослідженням, етичним та іншим складним питанням цієї професії.

Становлення кваліфікованого фахівця – це складний, багатоаспектний процес, якому властиві неперервність і гетерохронність. Під час професійної підготовки відбувається засвоєння майбутніми практичними психологами системи ціннісних уявлень, що вирізняють професійну спільноту, а також опанування комплексу знань, умінь, навичок, потрібних для успішного «професійного старту» і важливих для майбутньої професійної діяльності (Є. Клімов), в тому числі в умовах надзвичайних ситуацій. Водночас розвиваються професійно важливі якості особистості, структурується їх система, формується професійна придатність як орієнтація суб'єкта у специфічному професійному середовищі, що виражається в поєднанні успішної навчально-професійної, трудової діяльності із задоволеністю обраним шляхом.

Нині визначено поетапний і багатофазовий характер освітньої діяльності у вищій школі. За співвідношенням предметної та методичної підготовки традиційно освітній процес у ЗВО поділяється на два основні періоди: академічний – опанування сукупності знань, вироблення навичок навчально-пізнавальної діяльності; навчально-професійний – «руйнування» академічних стереотипів, формування зорієнтованості

на професійну діяльність (Ю. Поваренков). Перший характеризується осмисленням ситуації, зростанням загальної готовності здобувачів освіти до виконання тривалої інтелектуальної роботи, посиленням їхньої організованості. У цей період активізується вироблення таких якостей, як працьовитість, наполегливість у досягненні мети, уважність, самоорганізованість, дисциплінованість, допитливість тощо; виникає інтерес до вивчення певного кола наук. Другий – період стійкої адаптації, коли виникають передумови для реалізації освітньої мети; вся діяльність особистості підпорядковується її досягненню. Формуються якості, що сприяють формуванню у майбутніх практичних психологів необхідних професійних умінь, розвивається почуття власної гідності, громадського обов'язку, усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, пов'язаної з допомогою людям, які опинилися в надзвичайних ситуаціях різного походження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації професійної підготовки майбутніх психологів відображені у працях Д. Богоявленської, О. Бондаренка, Ж. Вірної, І. Гріншпуна, Л. Долинської, М. Євтуха, Л. Карамушки, С. Іванової, С. Максименка, В. Панка, Н. Пов'якель, Н. Пророк, Є. Пряжнікової, О. Самаль, Р. Сірко, В. Семиченко, Л. Темної, Н. Чепелевої, Н. Шевченко, Л. Уманець, Т. Яценко та ін. Науковці, які досліджують шляхи її вдосконалення, вивчають чинники освітнього процесу, що впливають на професійне становлення фахівців цього профілю, розробляють і модернізують моделі, форми, методи, напрями формування й розвитку їхньої професійної компетентності [1, с. 64]. Зокрема, Р. Сірко розглядає підготовку психолога як процес професійного становлення особистості, що супроводжується: виявленням професійної придатності; формуванням необхідних компетенцій із конкретної спеціалізації; розвитком особистісних рис, завдяки яким вона стає конкурентоспроможною, успішно функціонуватиме та буде готовою до подальшого професійного зростання [3, с. 23–24].

Мета статті – проаналізувати окремі аспекти професійної підготовки майбутніх практичних психологів до діяльності в надзвичайних ситуаціях на сучасному етапі модернізації віт-

чизняної вищої освіти та запропонувати деякі педагогічні підходи, що сприятимуть ефективному формуванню професійної компетентності здобувачів вищої освіти цього профілю.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта сьогодення прагне до прагматизму, який полягає в тому, що освітній процес поетапно наближається до професійної діяльності, охоплюючи і практичний аспект, і опанування здобувачами освіти нових знань, зокрема науково-дослідницьких. Підготовка майбутніх практичних психологів до професійної діяльності у надзвичайних ситуаціях має враховувати принципи науковості, системності, індивідуального підходу, творчості, професійної спрямованості навчання та виховання, академічної автономії, студентоцентризму, органічного поєднання навчання з науковою, громадською та виробничою діяльністю, креативності й інноваційного розвитку [4], що в сукупності та взаємодії становлять методологічну основу діяльності вищої школи.

Розглянемо основні особливості безперервного професійного становлення майбутніх практичних психологів:

– активний характер розвитку (професійна сфера розвивається в результаті навчально-професійної діяльності, сприяє активному оволодінню знаннями, вміннями і навичками для подальшої професійної діяльності, зокрема в надзвичайних ситуаціях);

– нерівномірний характер розвитку (в розвитку професійної компетентності спостерігаються латентні та кризові періоди, можна виділити стадії з еволюційним і революційним плином);

– імовірнісний характер розвитку (за рівних умов, створюваних закладом освіти, у здобувачів формуються різні типи професійної позиції, частина випускників після закінчення закладу планують працювати за фахом, інші обирають професії, не пов'язані зі спеціальністю, що здобувається у ЗВО);

– індивідуальний характер розвитку (формування професійної компетентності зумовлене індивідуальними особливостями, у тому числі їх відповідністю професійним вимогам, залежить від мотивації навчально-професійної діяльності, від цінностей і смислів, що реалізуються в професії, від активізації механізмів розвитку професійної позиції) [1, с. 64–65].

Центральне місце в освітньому процесі закладів вищої освіти належить продуктивній взаємодії здобувачів і викладачів, що виникає під час спільного виконання творчих проблемних завдань. Продуктивність системи освітньої діяльності забезпечується взаємозв'язком усіх її компонентів: ставленням здобувачів до цілей і змісту навчання; відносин між усіма суб'єктами освітнього процесу; умов, за яких відбувається освітня діяльність. Для створення взаємовідносин викладачів з майбутніми практичними психологами в реаліях сьогодення здобувачам важливо не чекати, щоб викладачі запропонували щось цікаве й організували спільну діяльність. Звичайно, викладачі мають це робити, однак і самим здобувачам потрібно виявляти ініціативу. Для майбутніх практичних психологів, яким доведеться працювати в надзвичайних ситуаціях, дуже важливо навчитися повсякчас проявляти власну активність, оскільки в реальних екстремальних умовах від цього може залежати життя людей. Виконання цього завдання потребує пошуку нових методичних підходів для організації продуктивної взаємодії здобувачів зі своїми викладачами.

У сучасній вищій школі вагомим завданням педагога є організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Саме викладач має зацікавити майбутніх фахівців професією, підвищити їхню мотивацію, допомогти у визначенні напрямку спеціалізації, виборі найбільш ефективних методів роботи, а також аналізі власних резервів і рефлексії досягнутих результатів. Управління з боку викладача має поступово заміщуватися до самоуправління та самоорганізації здобувачів освіти. Тому професійну підготовку майбутніх фахівців у галузі практичної психології, на наш погляд, доцільно здійснювати у двох напрямках: 1) організація навчально-професійної діяльності (ефективне засвоєння психологічних дисциплін, вироблення навичок самостійної навчальної роботи, успішне проходження практики за всіма видами професійної діяльності психолога); 2) формування особистості психолога, визначення його професійної позиції [1, с. 71]. Відповідно специфіка процесу професійної підготовки практичних психологів до діяльності в надзвичайних ситуаціях у

ЗВО потребує вивчення особливостей їхньої професійної діяльності, а також вимог, що висуває суспільство до фахівців цього профілю, зважаючи на соціально-політичні реалії. У цьому контексті вартою уваги є думка Н. Шевченко [5], згідно з якою ядром психолого-педагогічної підготовки має бути феномен «професійної свідомості», що поєднує свідомість особистості у психологічному вимірі та майбутню діяльність у професійному вимірі.

Організація освітнього процесу професійної підготовки практичних психологів потребує врахування: діяльнісного принципу (К. Володіна), відповідно до якого опанування професії дає змогу структурувати навчання, стверджує єдність психологічної теорії та практики, забезпечує надійне підґрунтя всіх видів роботи психолога у різних ситуаціях; системного підходу до пізнання психічної реальності, що сприяє адекватній постановці проблем і освітніх завдань, орієнтує освітній процес на розкриття цілісного образу людини, вимагає створення інноваційних освітніх програм і технологій.

Професія «практичний психолог» належить до соціономічної групи, яка орієнтована на виконання суспільних завдань, проблем соціалізації особистості та передбачає професійні контакти з найрізноманітнішими людьми в різних, у тому числі ризиконебезпечних, ситуаціях. Відповідно у майбутніх практичних психологів потрібно сформувати готовність комунікувати з різними за статусом, віком, психоемоційними характеристиками особами, швидко орієнтуватися в екстремальній ситуації, чітко виконувати всі види професійних функцій. Це важливо, адже людина реалізує себе в трудовій діяльності, а одним із завдань практичного психолога часто є допомога особистості повноцінно самореалізуватися в головній справі її життя, надихнути людину навіть у моменти сильного стресового стану на мобілізацію внутрішніх ресурсів щодо його подолання.

Однак стати всебічно освіченим фахівцем-психологом не просто. На етапах свого безперервного професійного розвитку, передусім під час навчання у ЗВО, майбутні практичні психологи зобов'язані вивчати різні способи діяльності, типові та інноваційні методики, опанувати конкретні види роботи

психолога, обрати напрям спеціалізації, апробувати різні продуктивні техніки і вдосконалюватись у них. На слушну думку науковців, завдання полягає в тому, щоб через засвоєння конкретних форм і методів дослідницької та практичної діяльності опанувати психологію в цілому, а також долучитися до всього різноманіття людської культури.

Тут варто відзначити важливу особливість вищої психологічної освіти, яка вже на початку навчання може загальмувати професійне становлення здобувачів. Це так зване питання «хаосу» та «плутанини» у матеріалі психології як навчальної дисципліни, пов'язане з різноманіттям поглядів, існуванням розбіжних, подекуди протилежних наукових позицій авторів монографій, підручників і посібників, окремих викладачів і суперечливістю їхніх оцінок щодо обґрунтованості низки загальноприйнятих й утверджених психологічних ідей і напрямів. Цю особливість достатньо чітко ілюструє різнобічність поглядів розробників відомих психологічних теорій, видатних учених Г. Айзенка, Р. Кеттела, А. Маслоу, К. Роджерса, Б. Скіннера, З. Фрейда, К. Юнга та ін. Усвідомлюючи труднощі, з якими стикаються здобувачі освіти, що опановують ці теорії, педагоги намагаються подолати їх, відштовхуючись від особливостей психологічної науки і практики.

Вагомою дидактичною перепоною, що в цьому контексті постає перед майбутніми практичними психологами, особливо першокурсниками, є ставлення до різнопланових і часто суперечливих думок та ідей, які висловлюють викладачі, що читають різні курси. При цьому у здобувачів освіти виникає відчуття певної неупорядкованості, хаотичності, розмитості психологічних уявлень, невиразності й метафоричності теорій, що може призвести до зневіри і, як наслідок, знецінення психології як такої та методики її викладання у ЗВО.

Звичайно, традиційні та новітні освітні програми, за якими навчають практичних психологів, мають чітку структуру і відповідають затвердженим у нашій державі стандартам освіти. Реалізація цих програм суворо регламентується та контролюється, і саме завдяки цьому в підготовці психологів простежується струнка система. Подібна освітня практика існує

в усіх розвинених країнах. Тому з організаційної та педагогічної точки зору ніякої «хаотичності» в підготовці психологів немає. Проте, як відомо, освітні програми неминуче відображають або наявний у науці порядок, або певні порушення в її змісті, якщо такі мають місце. Мова йде про деяку неузгодженість у змісті психології.

Давно помічено, що в психологічній науці та відповідно в навчальних дисциплінах існують певні неминучі розбіжності. Вони викликані, з одного боку, складністю та невивіршеністю проблем, які розглядаються, а з іншого – різноманітністю наукових шкіл і підходів до розв'язання цих проблем. Адже нині співіснують десятки психологічних теорій і наукових ідей, що претендують на звання теорії, які витримали перевірку часом і практикою [2, с. 238]. У кожній з них свої засади і принципи, котрі не завжди співвідносяться з твердженнями і висновками інших теорій і дослідників.

Безперечно, як і в кожній соціально-гуманітарній науці, не варто шукати у психології однозначно правильних напрямів. Навіть широке визнання не може бути валідним критерієм їх несуперечливості. Рух наукової думки нині багатоголосний. На жаль, здобувачам спочатку важко зрозуміти, яким чином можуть співіснувати кілька істин. Але ж відомо, що компетентний фахівець завжди усвідомлює відносність своїх міркувань, що анітрохи їх не принижує, навпаки, дає поштовх до подальшого розвитку. Так само суперечності в поглядах викладачів слід розглядати як привід для діалогу, поштовх до власного поступу. Тобто треба прийняти таке розмаїття, хоча розібратися в ньому подекуди справді складно. Як уже не раз зазначалося, по-справжньому пізнати світ психології неможливо, однак можна і треба насолоджуватися різноманіттям і незбагненністю цього світу.

Аналіз дає підстави для висновку, що кожна важлива психологічна (соціально-психологічна, психолого-педагогічна чи інша) проблема не лише акумулює в собі багато «шарів» психології, а й охоплена численними зв'язками з різнобічними цивілізаційними вимогами й очікуваннями. Важливо зуміти співвіднести таку проблему з найважливішими завданнями

суспільного життя. Саме це допоможе майбутнім практичним психологам знаходити сенси у своїй навчально-професійній та власне професійній діяльності. Тобто майбутній психолог має прагнути сприймати світ психології не як нагромадження всіляких фактів, теорій, авторитетних тверджень тощо, а як певну, по-своєму гармонійну систему, особливістю якої є внутрішні суперечності, а також багато нерозв'язаних, хоч подекуди вже давно означених і осмислених науковцями і практиками, проблем.

Наголосимо, що викладачі й методисти ЗВО мають прагнути не допускати різнобічних і суперечливих тлумачень у навчальних програмах або чітко пояснювати їх причини, якщо уникнути цього не вдається. Крім цього, відомі науковці рекомендують здобувачам освіти, виділивши для себе істотну психологічну проблему, через її «призму» спробувати цілісно поглянути на всю психологію, а через неї – на весь навколишній світ і місце людського розуму в цьому світі. Розмірковуючи про особливості вищої освіти, С. Гессен вказував на те, що головна мета університетського курсу – сформувати «науковий метод пізнання», а не просто «викладати факти». Отже, треба спонукати майбутніх фахівців з практичної психології самостійно досліджувати наукову проблему (в тому числі проблему певної неузгодженості в науково-психологічних знаннях і уявленнях), а результати своїх досліджень творчо обговорювати з викладачами.

Однак останнім часом помітні тенденції до зближення та «порозуміння» різних психологічних напрямів. Багато висококваліфікованих психологів-практиків і психотерапевтів співвідносять себе з конкретним напрямом дуже умовно або взагалі не є одноставними прихильниками жодного теоретичного напрямку психології (М. Кан). Ймовірно, доцільніше сперечатися не про те, який напрям кращий і правильніший, а про психологічні проблеми, які потребують розв'язання, та про те, як можуть допомогти в їх усуненні ті чи інші концептуальні підходи, теорії або методи. Саме у виявленій проблемі інтегруються й розрізнені знання та методи психології, й сучасні уявлення про навколишній світ. Науковці зауважують, що

в теорії систем саме спільне завдання, загальна мета вважається головним системотвірним чинником. Усвідомлення цього, безперечно, допоможе майбутнім практичним психологам підвищити рівень їхньої теоретико-методологічної підготовки.

Таким чином, прагнення самотужки навести лад у своїх психологічних знаннях, засвоєваних з різних напрямів науки, інтегрувати їх є основою для справжньої креативності в навчально-пізнавальній роботі, що перетворює здобувачів психологічної освіти на повноцінних суб'єктів навчально-професійної діяльності. В іншому випадку вони засвоюють уже готові знання, і ступінь їхньої суб'єктності при цьому помітно знижується.

Процес навчання у ЗВО передбачає обов'язкове одержання практичного досвіду професійної діяльності. У зв'язку з цим звернемо увагу на те, що психологічна освіта має «навести мости», поєднати академічну наукову психологію та безпосередню психологічну практику. Для цього необхідно реалізувати психотехнічний підхід, суть якого в тому, що практика впроваджується в теорію, а не навпаки (Ф. Василюк). За змістом психологічна освіта має, зберігши традиції природничо-наукового підходу, поєднати його з гуманітарним і філософським підходами. За типом і формами навчання вона має інтегрувати риси університету, медичного та творчого ЗВО [2, с. 242]. Це сприятиме формуванню у здобувачів твердої професійної позиції, самоствердженню себе як суб'єкта суспільно значущої діяльності, розвитку прагнення неперервного самовдосконалення у професії.

Більшість найважливіших характеристик, що визначають особливості професійного становлення особистості фахівця в цілому і його професійної позиції зокрема, закладаються та формуються в період професійного навчання. Найважливіша здатність, яку має сформувані майбутній практичний психолог під час навчання, є здатність до самоосвіти, яка вплине на його подальше професійне становлення і безперервне професійне зростання. Сформовані знання, набуті вміння й навички, а також здатність і готовність їх застосовувати для випускників ЗВО є запорукою успішної професійної діяль-

ності. Тобто у процесі здобуття вищої психологічної освіти відбувається істотна трансформація особистісно-професійної сфери здобувачів.

Наголосимо, що, на наше переконання, у професійній підготовці психологів лише інтегрування теорії, експериментальних досліджень і навчальної практики у ЗВО забезпечить розвиток внутрішнього світу здобувачів, формування теоретико-методологічного мислення й опанування сучасних методів ефективної психологічної роботи [1, с. 71] у надзвичайних ситуаціях.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх практичних психологів до діяльності у надзвичайних ситуаціях передбачає не лише формування теоретичного мислення та інших компонентів інтегрованої компетентності фахівця, а й передусім професійне становлення його особистості, спрямованої на активне професійне зростання та всебічний саморозвиток відповідно до викликів і потреб сучасного суспільства. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на створення та впровадження в закладах вищої освіти нових підходів, технологій і моделей професійно-практичної підготовки майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Литвин А. В., Руденко Л. А. Удосконалення підготовки психологів у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Кропивницький : ЛА НАУ, 2021. Вип. 9. С. 63–74.
2. Руденко Л., Бідюк Н. Проблеми професійної підготовки психологів у вищій школі. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 12 (21). С. 230–347.
3. Сірко Р. І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : ГАЛИЧ-ПРЕС, 2017. 482 с.
4. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки учителів фізичного виховання : монографія. Львів : Піраміда, 2016. 652 с.

5. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2006. 40 с.

References

1. Lytvyn, A. V. and Rudenko, L. A. (2021), "Improving the psychologists' training at higher education institutions", *Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical sciences*, Issue 9, pp. 63–74.

2. Rudenko, L. and Bidiuk, N. (2020), "Problems of psychologists' professional training at higher school", *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences*, No. 12 (21), pp. 230–347.

3. Sirko, R. I. (2017), Professional training of future psychologists of the operational rescue service for activities in extreme conditions, HALYCh-PRES, Lviv.

4. Stepanchenko, N. I. (2016), System of physical education teachers' professional training, Piramida, Lviv.

5. Shevchenko, N. F. (2006), *Formation of professional consciousness of practical psychologists in the system of higher education*: PhD Thesis, H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.